





De

ELISABETHA,

Anhaltinorum quondam principe, Ascaniensium comite,

Servestanorum et Bernburgensium domina,

Oldenburgi ad Hontam

CIDDCXXXIX. pie denata,

pauca quidem, sufficientia tamen, cum lectore

communicat, ac insimul

Viro plurimum reverendo clarissimoque

D. IO. ISAACO TREMPENAV,

Artium humanarum doctori neque minus ecclesiae, quae

Servatori Grosruhlingae in Anhaltinis colli-

gitur, pastori meritissimo,

affini et amico suo honoratissimo,

de reditu

nату maioris filii,

IO. DANIELIS TREMPENAV,

domestici sui ac auditoris industrii, uti

par est, gratulatur

M. Godofr. Victor Moehring,**Rect. Iever.**

OLDENBURGI,

Typis Jacobi Nicolai Adleri, Regis Danorum privilegii Typographi,





D Te tandem,

*Vir plurimum reverende clarisfimeque,
affinis et amice honoratissime,*

natu maior redit filius, quem quatuor ante annos meae disciplinae commifisti ac fidei. Ad Te, inquam, redit Tuus *Ioannes Daniel*, qui nutu Tuo *Serveftanam* cum nostra provinciali adhuc scholam commutavit, qui lubens *Servefta*, quam tum temporis cum coniuge mea filioque unico, salutandi parentes, (a) accesseram, discesfit, nec tantum in itinere, sed et *Ieverae* praefidium divinum suis oculis usurpavit omniumque clarissime advertit.

Habet omnino is ipse, quare Deum collaudet, quare gratias Numini perfolvat immortalis. Quod in itinere praesentissimo eundem mortis periculo liberavit ac prope *Dingftadium*, inter *Oldenburgum* et *Delmenhorftum* situm, cum meis meque ipso vivum conferavit. (b) Quod incolumitatem ipsi, dum hic fuit, clementer concessit, immo illaetum praestitit ac integrum. Quod eiusdem studiis benedixit ac benefactores ostendit, quorum adiutus ope hic prope vivere ac incumbere litteris potuit.

Quorum si beneficiorum oblivisceretur nec Deo salutem precibus castissimis commendaret tractus *Ieverani*, quid? quod fuorum evergetarum filius, sane iniurius esset inque leges humanitatis peccaret. Longe tamen aliud sperare me iubet filii Tui vitae ratio, qui non tantum ingratitude odisse ac detestari consuevit, sed sermone iam nuper valedictorio sese in Deum gratum, patronos, benefactores, praeceptores publice declaravit. Quem priusquam exire urbe *Frisia*que tota patiar atque ad lares remittam patrios, dabis veniam, *vir plurimum reverende*, quod si paucis Te alloquar, *Elisabethae*, *Anhaltinorum quondam principis*, quantum temporis fert angustia, memoriam renovem atque adeo cum voto, pro tua Tuorumque salute facto, finiam.

Dum

- (a) Quos praematura mihi morte, aetate licet grandes, obiisse, negare nolo. Ad plures abiit mater mea dilectissima, *Ioanna Pinoin*, C1616CCXVI, quam pater, meritis et integritate conspicuus, *M. Paullus Henricus Mochringius*, templi *Serveftani* primarii archidiaconus et ministerii senior C1616CCXVII secutus, sui desiderium mihi meisque reliquit.
- (b) Erat anni currentis seculi XIV. dies XXVI. Augusti omnino fatalis, qui quum sororem meam, *Sophiam Ioannam* e vivorum consortio *Serveftae* abstulisset, me simul meosque exanimasset, nisi singularis Dei gratia periclitantes nos ex undis eripuisset.

Dum autem differere de *Elisabetha Anhaltina* constitui, inpraefens animus non est, reliquarum mentionem iniicere *Elisabetharum*, quas five ortu, five nuptiis principes nominare Anhaltinas possum, (γ) sed istius, quae Oldenburgi ad Hontam, ante novem et septuaginta annos, debitum naturae reddidit ibidemque in templo, D. Lamberto sacro, secura quiescit. Qua de Casp. Sagittarius (δ) vix cum lectore lineolam communicavit; nec adeo multa Io. Iust. Vinckelmannus (ε) tradidit. Qua de Io. Christ. Becmannus (ζ) aliquanto quidem prolixior est: Quum tamen et ea insufficientia existimem mihi que nonnulla, quae ad piētissimae huius principis laudes faciunt, ad manus sint, (η) adponere ea non dubitabo, eo consilio, ut ab aliis vel praetermissa, vel strictim commemorata vel adferam, vel explanem tibi que, quem Deus et Anhaltinorum princeps magnanimus, D. CAROLVS GVILIELMVS Anhaltinum quasi pronuntiavit, (θ) brevibus ob oculos ponam.

Adspexit lucem *Elisabetha, princeps Anhaltina, comes Ascaniae, domina Servestae pariter, ac Bernburgi*, A. R. S. CCCCXVII, ipfis Kal. Dec. Servestae, tanto parentum serenissimorum gaudio, quantum sistere vel delineare nequeo. Parentes nominandos habeo *Rodolphum VI*, Anhaltinorum principem, reliqua (ι) nec non

(γ) Ita natae Anhaltinorum principes, huiusmodi nomine insignitae, fuerunt Elisabetha, Ottonis, Aschariae comitis et Anhaltini principis filia, Friderici, cui nonnulli volunt, Thuringiae landgraviū coniunx; Elisabetha, Sigfridi I, lineae quondam Servestanae conditoris gnata tertia; Elisabetha, principis Voldemari filia unica; Elisabetha, patre Sigismundo prognata, post Alberto, Adansfeldensium comiti in matrimonium data; Elisabetha, Ioannem II. patrem comitemque Barbyensem, Guolfangum maritum agnoscens; Elisabetha, integri tractus Anhaltini principis, Ioach. Ernesti filia; quae, Io. Georgium, principem electorem Brandenburgicum XI. liberorum patrem fecit; Elisabetha demum, cuius, Augusti, egregie docti principis gnatae, inscriptionem sepulcralem una cum laudibus, quae tantae principi iure tribuendae, Becmannus p. 454. *Hist. des Fürstenth. Anhalt.* recenset. Ita nuptiū Elisabethae collocatas Anhaltinorum fuisse principibus, sigillatim Ottoni, Bernardo V, qui impolis mortuus, Alberto I, Voldemaro, Ioanni I, Alberto III, qui Elisabetham post Elisabetham coniugem selegit, Alberto V, Victori tandem Amadeo, qui Anhaltinae domus senior nuper satis concessit, in dubium vocari nequit.

(δ) *Hist. princ. Anhalt. C. XLI. §. II. p. 198.*

(ε) *Oldenb. Friedens- und Krieges-Handel. P. IV. C. I. p. 324.*

(ζ) *Hist. des Fürstenth. Anh. P. V. L. III. C. I. p. 404.*

(η) Transmisit pleraque Io. Phil. Kauffmannus, Scholae Oldenb. regiae courektor meritisissimus, cui hoc nomine gratias ago meque ad quaevis officiorum genera paratum profiteor.

(θ) Te Gedansensem, affinis optume, mihi nunc liceat Anhaltinum appellare, qui Grimman CCCCXCVI, Ankunam CCCCXCVI, Servestam CCCCXXI, demum Grosmbulingam CCCCXXVI, vocatus, ad mandatum divinum Anhaltinos verbum Dei docuisti et adhuc cum emolumento, des Deus multos per annos, doces.

(ι) Mare. Frid. Vendelinus paucis quidem, ac nervosis Rodolphum describit verbis: princeps, inquit, tanto natalium splendore dignis virtutibus ornatus, quem cognomento sive pium, sive humanum, sive iustum, sive clementem, sive prudentem appelles, a vero meritoque eius nihil alienum dixeris; de praerogativa enim in principe mira aemulatione certabant invicem omnes hae vir-

gutes

non *Magdalenam*, natam comitem Oldenburgi et Delmenhorsti, dominam Ieverac et Kniphufii, (*) *Ioannis XVI* filiam quintam, *Antonii Guntheri*, prudentis illius aequae, ac iusti Oldenburgerium comitis sororem. Avum paternum annalium scriptores *Ioach. Ernestum*, proavum *Ioannem*, (λ) abavum *Ernestum*, atavum *Georgium* feniozem, tritavum *Sigismundum*, protritavum *Ioannem I*, quadritavum *Albertum II*, proquadritavum *Albertum V*, quintavum *Sigfridum*, proquintavum *Henricum* perhibent: Quorum ego absque negotio repetere atque huc transferre maiores possem, nisi laborem eum supervacuum crederem ac talem, in quo mihi otium fecerunt illi, qui principum Anhaltinorum res gestas consignarunt. Quam tamen operam eo promptius sepono, quo facilius unusquisque et ex Val. Nicolaidis allato scripto plures ad Anhaltinum principatum pertinentes uno intuitu videre principes potest, et nemo non principes illos antiquissimos, immo eorum maiores fuisse duces, marchiones, principes electores agnoscit. Quod ultimum ne gratis dixisse videar, solum ea adducam, quibus auctor *Elisabethae* vitam, quae sermoni funebri adnexa est, deducit: Aus welchem hochgemeldeten Fürstlichen Geschlechte (loquitur de domo Anhaltina) 13. Marggrafen und Churfürsten zu Brandenburg / welche das Marggrafthum und Churfürstliche Ammt 175. Jahr bey ihrem Geschlechte gehabt und erhalten / in gleichen die Herzogen und Churfürsten zu Sachsen / Engern und Westphalen / deren in der Zahl 14. gewesen / herkommen sind / worunter Bernhardus / Herzog zu Sachsen / Churfürst und Marggraf zu Saldwedel / Graf zu Ascanien der erste / so vom Kaiser Friderico Barbarossa Anno 1169 mit dem Herzogthum Sachsen ist belehnet und Herzog Albrecht zu Sachsen / Churfürst / so der letzte gewesen / Anno 1422 zu Wittenberg seelig verstorben: Daß also das Hochlöbliche Fürstliche Haus zu Anhalt das Herzogthum Sachsen mit der Chur 253 Jahr gehabt und löblich regieret hat. Avum fuisse maternum *Antonium I*, proavum *Ioannem XIV*, abavum *Gerardum* bellicolum, atavum *Dietericum* felicem, res ipsa docet. Quorum de aliorumque comitum Oldenburgicorum dignitate haec subiicit auctor, cui vitam *Elisabethae* debeo: Aus welchem Ubralten Hochlöblichen Gräflichen Haus Oldenburg die Großmächtige

zutes. Quem Valens. Nicolaides scripto suo. quo maiores Elisabethae nostrae diligenter cumulat, haud tamen quaquam ab erroribus immuni, animum vocat.

- (*) Cuius cum Rodolpho initum matrimonium fortunatam dedit filio, *Ioanni III*. Anhaltinorum principi occasionem, dynastiam Ieveranam cum Anhaltina terra coniungere ac ex eiusdem proventu Anhaltinos non parum proventus adaugere. Cuius post obitum ad principem filium, *D. CAROLVM GVILIELMVM* Ieverana provincia pervenit, adeo quidem, ut eandem ad hoc usque possideat Servesta - Anhaltinus et in posterum possesurus sit.
- (λ) Quem Sagittarius *Ioannem IV*, *Bosmannus II*, dictusque Nicolaides non incommode *Philadelphum* dicit.

mächtige Könige von Dännemarc und die Durchlauchtige Herzogen von Holstein herkommen / und damit das fürnehme Gräffliche Haus Schwarzburg (daraus vormahls Käyserliche und andere hohe Regenten erwahlet) wie auch andere hohe Fürstliche und Gräffliche Häuser befreundet / entsprossen. (μ)

Revertor ad institutum : Natam Dei gratia principem Elisabetham parentes indulgentissimi offerre Deo, sacro-sancto salutis fonte ablui, ac nomine saepe dicto, in memoriam aviae, comitis Schwarzburgensis ac Hohensteinensis, exornari curarunt. Quae anno aetatis quarto, non tertio, ut auctor vitae cursus habet, suo patre privata in orbitatem incidit, nec ita multo post, quid sibi velit, carere patre, intellexit. Quae porro, una cum matre vidua, Magdalena unicoque fratre Ioanne, primum Cosvigae, bello deinceps crescente Vitembergae, demum Oldenburgi vixit, ne gravissimis belli periculis exposita hostium cum suis vires ac infultus sentiret. Quo quum adventaret, benigne excepta, quid? quod certissimi favoris ac amoris documentis ab illustrissimo comite condecorata fuit. Hoc ipsum vero est Oldenburgum, ubi mater, ad liberorum salutem respiciens, operam dedit, ut relictum a divo marito Ioanem cum Elisabetha probe instrueret ac dignis principibus virtutibus imbueret. Silentio tamen involvam praecelaram Ioannis educationem, et Vitembergae, et Oldenburgi auspiciis felicissimis finitam, (ν) quod tantum de Elisabetha non nihil nunc adiicere decrevi.

Quae, ductu matris optumae, non tantum alias sibi familiares reddidit virtutes, sed et maxime cultus divini rationem habuit, qui eundem, ad Dei nutum, non tam institueret, quam continueret. Quae a beato Luthero emendatis sacris nomen dedit, ad regulam A. C. I. credidit, pietatem in Deum omnibus praetulit, lectionem S. litterarum, preces non neglexit, verbi divini ministros dilexit, eorum explicationibus frequens interfuit neque minus ea observavit, quae honestum vivendi institutum, quae principem, tanto natalium splendore praeditam, commendant. Quare non poterant Oldenburgici, quin excellens domus Anhaltinae decus Elisabetham nominarent, quin comitatem eius, quam verbis et factis ostentabat, laudibus efferrent, quin divinum eius ingenium admirarentur, quin matris solamen, quin cognatorum gloriam, quin aliarum principum exemplum vocitarent atque adeo exoptarent, uti Deus in plurimorum commodum eam diu defenderet vitaque, in propinquorum gaudium, longaeva bearet.

At enim, non exaudit semper vota piorum Numen aeternum, sed pro arbitrio hisce longiorem, illis brevioram vitam concedit.

(μ) Confer, si placet, Vinckelmannum l. d. P. V. C. V. p. 591. et 592.

(ν) Quam una cum vita Ioannis peculiari et disertatione, et oratione C I D I D C C X I exposui.

concedit. Quod ultimum quemadmodum experta est nostra Elisabetha : Ita quidem ut flos effloruit, sed spem praeter et expectationem omnium marcuit. Septimana scilicet ante festum Spiritus S. anni MDCCXXXIX. omne corporis robur amisit et valetudinem, quam licet sarcire adlaborarent artis salutaris doctores, nihil tamen efficiebant, sed solliciti perspiciebant,

Non esse in medicis, semper relevetur ut aegra.

Quamobrem ad Deum se convertit Elisabetha, terrena contempsit, futura magnificet, voluntatem divinam suam nuncupavit, patientiam morbo gravi exercuit, adventum coelestis sponsi expetiit, trigessimum primum et quadragesimum secundum psalmos attenda perlegit, multo plura sacrarum pandectarum oracula, v. c. *sic Deus dilexit mundum; non ignoro, redemptorem meum vivere; nemo nostrum sibi ipsi vivit*, perpendit, preces, uti consueverat, bonas fudit, funebrem propinquis pompam interdixit, horis diei III. Iunii matutinis salutaribus semet, contra instantem commutationem, epulis firmavit fidemque in Servatorem unice professam, horis inter octavam et nonam vespertinis, matre, fratre, avunculo aliisque principibus praesentibus, de vita exiit. (ξ) *Utinam anima mea moriatur, ut iustae huius Elisabethae, utinam vitae meae finis sit, ut huius!*

Sane auctor, qui curriculum vitae concepit, vix tantae principis famem et sitim spiritualem, quo sacra coena utatur, vix confessionem scelerum novissimam, quo in gratiam cum Deo redeat, exprimere potest: Manifesto documento, voluisse principem Elisabetham dissolvi et vivere cum Christo, valedixisse eam mundanis et adamasse oculos. Quae imperterrita mortem expectavit, matrem et fratrem, ne flerent sui que curam susciperent, consolata, adesse Deum morte beata, quam sibi delectationi esse. Quae scripturae S. asserta audivit neque minus in succum et sanguinem convertit, quae decumbens, ad extremum vitae halitum, constantiam in Deum, probitatem, spem, fidem, patientiam demonstravit, tanto ardore, ut quivis aeternae beatitudinis desiderium in ea videret, ut remotos dolores corporis, qui secus aegros affligunt, putaret. Moribunda maxime semel ac iterum sic ora resolvit: *In manum tuam depono spiritum meum, Domine*; ac ita ex hominum conspectu demigravit suosque omnino tum moestos reliquit.

Dixi modo, Elisabetham ipsam de funeris sui solemnibus disposuisse ac omnem exequiarum splendorem inhibuisse: quare

(ξ) Plerumque luctus luctum comitatur. Id quod Oldenburgum refertur, quod non modo Elisabetham Anhaltinam die III Iunii, sed et insequente X. eiusdem mensis die, horis inter secundam et tertiam matutinis, Antonii Guntheri et Magdalenae sororem, Annam Sophiam amisit virtutibusque ornatisissimam comitem luctu iterum publico deploravit. Meretur carmen legi, quod Heur. Gerkenius in obitum Elisabethae et Annae Sophiae conscripsit quodque Beckmannus l. d. P. V. L. III. C. l. p. 404, repetiit.

quare Magdalena mater, quare Ant. Guntherus comes voluntati defunctae satisfecit ac sine apparatu, non tamen sine lacrymis et moerore, in S. Lamberti templo, quod Oldenburgi est, inferre tumulo corpus curavit, quale XXI. Annos, VI. menses, dies II. cum anima coniunctum fuerat.

Loculus, qui ibidem adservatur, idiomate germanico, exhibet sequentia, quae forte referre non inconueniens erit. Parti nempe tegumenti superiori adscriptum: *Mea spes in Deum*; et: *Elisabetha, princeps Anhaltina, comes Ascaniae, domina Servestae ac Bernburgi placide ac pie in Domino obdormiuit d. 3. Iunii, A. C. 1639.* A latere dextro insignia Anhaltina, bis Brandenburgica et Virtembergica; a sinistro Brunovicensia, Anhaltina, Saxo-Lauenburgica et Oldenburgica conspiciuntur. Ipsum loculum exornant, quae sequuntur deque principis pietate testantur, effata, ita quidem, ut a latere dextro reperiantur:

Ach mein herzlichstes Jesulein /
 Mach dir ein rein sanfft Bettelein /
 Zu ruhn in meines Herzens Schrein /
 Daß ich nimmer vergesse dein! It.

Ego novi, redemptorem meum vivere; et posteriorem super pulverem resurrecturum: et postquam vermes confoderint istud, evigilante me; tum carne mea me visurum esse Deum. Idem qui sum, ac non alienus, visurus sum mihi et oculi mei adspecturi. (o) A sinistro: *Sive vivimus, Domino vivimus: Sive morimur, Domino morimur: Sive igitur vivamus, sive moriamur, Domini sumus.* (π) It. in manum tuam depono spiritum meum. *Redemisti me, Iehovah, Deus fortis, verax.* (e) It. ita Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum dederit, ut, quisquis credit in eum, non pereat, sed vitam aeternam habeat. (σ)

A capite vero loculi unicum scripturae S. oraculum: *Sanguis Iesu Christi, filii Dei, emundat nos ab omni peccato;* (τ) itemque unicum a pedibus extet: *michi Christus et in vita et in morte lucrum.* (υ)

Tandem ab amico honoratissimo, cuius canos Deus custodiat quemque cum omnibus suis confortet, quum communicatam acceperim monetam, in tam devotae principis mortem cusam, nemo mihi vitio vertet, quod si et illam huic dissertationi inferam ac eadem recolare perquam rara memoriam tentem. Quae subsequenter continet inscriptionem, quam describere, quoniam altum hac dere in Chronicis est silentium, non gravabor:

V. G. G.
 ELISABETH†
 GEBORNE. FVRST
 IN. ZV. ANHALT*
 GRAFIN. ZV. ASCA
 NIEN. FREFVLIN.
 ZV. ZERBEST. V.
 BERNBVRG
 * .

1ST.
 GEBORN. DEN
 .I. DECEMBER. *
 ANNO. M. DC. XVII.
 VND. GESTORBEN
 DEN. III. IVNI.
 ANNO. M. DC.
 .XXXIX.

Cuius

(o) Iob. XIX, 25, 26, et 27.
 (σ) Iob. III, 16.

(π) Rom. XIV, 8.
 (τ) 1. Iob. I, 7.

(e) Ps. XXXI, 6.
 (υ) Phil. I, 21.

FKX 662

Cuius concionem funebrem, verba gentium doctoris, ad Phil. I, commate 21. explicans, M. Gerlacus Langhorst e suggestu recitavit, quam et Oldenburgi CIDICXL. typis submiit.

Haec autem fuere, *vir plurimum reverende clarissimeque, affinis et amice multis nominibus colende*, quae recensere de *Elisabetha Anhaltina* volui, nullum alium in finem, quam ut ab aliis neglecta supplerem tantamque principem ab interitu et oblivione mortalium vindicarem. Superesse videtur, uti domui Anhaltinae, cuius servum et clientem se pater meus cum avo nominavit, cui et ego, in Ieveranis licet, laetus pareo, quaevis fortunata adprecer praepotentique Deo tantorum principum aetatem, annos, consilia ac imperium omnium demississime commendem. Dein et Te, *affinis honoratissime*, coniugem Tuam multo dilectissimam omnesque Tuos, maxime *Io. Tuum Danielem* Deus fervet, laboribus Tuis et eius ex alto benedicat, nihil non vobis boni largiatur vestrosque conatus sic dirigat, uti Tu, *vir plurimum reverende*, ceu adhuc fecisti, multorum animas lucrifacias ipseque filius Tuus suo tempore et Deo, et proximo, in Tui, Tuorum et meum gaudium, inserviat. Ita vale ac mihi meisque constanter fave. Dabam Ieverae in Frisiis, ipsis Kal. Octobris, CIDICCVIII.

Επίμνηρον

Non possum, *Vir plurimum reverende*, quin sub finem epistolae, quae nunc modo in mentem veniunt, subiungam, quin iudicium Tuum mihi benignum de singulis expetam. *Elisabetham*, cuius vitam dedi, divam omisit C. E. Hubnerus in *den neuesten Genealogien aller hohen Häuser in Europa Tab. LXXV. p. 71.* qui tamen, quod data interdum opera, velut ipse in praefatione sua testatur, principes demortuas silentio involvit, excusari potest. Immo auctor quidam Gallus, cuius genealogiae *des maisons souveraines de l'Europe*, CIDICCV. Amstelodami prodierunt, eandem prorsus neglexit, nec paucos ceteroquin in isto libello errores commisit. Silet quoque auctor *des Staats der Fürsten zu Anhalt C. VIII. p. 65:* de eadem ac solius, cum auctoribus praedictis, e posteriori matrimonio suscepti *Ioannis* mentionem facit. Quae paucis subnectere volui, ut observantiam non tantum comprobem Anhaltinorum principibus ac dominis meis clementissimis, sed et variorum de diva principe Anhaltina scriptorum silentium indicem meque adeo defendam, quare peculiari tantae principis vitam epistola profecutus fuerim. Tu autem, *affinis optume*, iterum vale.



1
f
6

ULB Halle 3
004 858 00X



